

АГРОБИЗНЕСНИ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН БОШҚАРИШ ВА ТАРТИБГА СОЛИШ БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР, УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17619217>

Сафарова Дилфуза Бахрамовна

*Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар
университети Тошкент филиали ўқитувчиси*

АННОТАЦИЯ: Ушбу мақолада мавзу оид халқаро моделлар, Ўзбекистонга мос амалиётлар (конкрет тавсиялар) ва амалга ошириш учун босқичлар баён қилинган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: агросаноат, агробизнес, қишлоқ хўжалиги маҳсулоти, озиқ-овқат хавфсизлиги, кластер, иссиқхоналар, инфратузилма, субсидиялар, суғурта

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ И РЕГУЛИРОВАНИЯ АГРОБИЗНЕСА, ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Сафарова Дилфуза Бахрамовна

*Преподаватель, Ташкентский филиал Самаркандского государственного
университета ветеринарной медицины, животноводства и биотехнологии*

АННОТАЦИЯ: В статье описываются международные модели по данной теме, практики, подходящие для Узбекистана (конкретные рекомендации), и этапы внедрения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: агропромышленный комплекс, агробизнес, сельскохозяйственная продукция, продовольственная безопасность, кластер, теплицы, инфраструктура, субсидии, страхование

FOREIGN EXPERIENCES IN STATE MANAGEMENT AND REGULATION OF AGRIBUSINESS, OPPORTUNITIES FOR THEIR USE

Safarova Dilfuza Baxramovna

*Teacher, Tashkent branch of Samarkand State University of Veterinary Medicine,
Animal Husbandry and Biotechnology*

ABSTRACT: This article describes international models on the topic, practices suitable for Uzbekistan (specific recommendations) and stages for implementation.

KEYWORDS: *agro-industry, agribusiness, agricultural products, food security, cluster, greenhouses, infrastructure, subsidies, insurance*

Кириш. Иқтисодиётдаги инқирозни бартараф этиш тўғридан-тўғри агросаноат мажмуаси корхоналари ривожланишига бевосита боғлиқ, чунки бу истеъмол бозорининг товарларга тўйинганлиги, рақобатнинг кенгайиши, иш билан бандликнинг ўсиши, қишлоқларнинг ижтимоий ривожланишига ёрдам беради. Аграр иқтисодиётнинг асосий таркибий тузувчи омили бўлиб агробизнес ҳисобланади. Агробизнес бозор шароитида иқтисодий муносабатларнинг юқори рақобатбардош хусусиятини сақлаб қолади, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг ривожланишини, маҳсулотни қайта ишлаш, сақлаш, ташиш ва якуний истеъмолчига етказиб беришни олдиндан белгилаб беради. Агробизнес - бу қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш, сақлаш, тарқатиш ва қайта ишлаш жараёнлари билан боғлиқ бўлган бозор иқтисодиёти соҳасидир. Очик иқтисодиётнинг афзалликлари ва давлат томонидан фаол қўллабқувватланиши агробизнеснинг юқори рентабелликка эга маҳсулотларни ишлаб чиқаришда ўз салоҳиятини рўёбга чиқариши ва рақобатбардош устунликларга эришишига имкон беради, буни агробизнеснинг иқтисодий роли ва истикболлари аниқ бўлган хорижий мамлакатларнинг замонавий

тажрибаси тасдиқлайди. Мамлакатимизда ҳам агробизнес ва қишлоқ хўжалигида тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш борасида зарур бўлган чора-тадбирлар амалга ошириб келинмоқда. Ўтган давр мобайнида қишлоқ хўжалигида бозор муносабатларини жорий этиш, ишлаб чиқаришни ривожлантириш, мулкдорлар синфини шакллантириш ҳамда уларнинг мустақиллигини таъминлаш бўйича босқичма-босқич ислохотлар амалга оширилди. Ислохотларнинг дастлабки босқичида фермер ва деҳқон хўжаликлари фаолиятини ташкил этиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришда уларни етакчи кучга айлантириш бўйича мустаҳкам ҳуқуқий асос ҳамда зарур шартшароитлар яратилди. Ўтказилган ислохотлар натижасида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг 99 фоизидан ортиғи фермер ва деҳқон хўжаликлари ҳамда томорқа ер майдонларида етиштирилишига эришилди. Мамлакатимизда иқтисодиётнинг турли тармоқларини ривожланиши қишлоқ хўжалиги тармоғининг ривожланиши билан бевосита боғлиқлигини инобатга олиб, бу соҳани янада ривожлантиришга эътибор қаратиш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини янада такомиллаштириш зарурлигини таъкидлаш мумкин.

1) Асосий халқаро моделлар.

- **Европа (Common Agricultural Policy, CAP)** — давлат томонидан стратегик режалар ва таркибий субсидиялар орқали фермер даромадини ҳимоя қилиш, экология ва озиқ-овқат хавфсизлиги мақсадлари билан уйғунлаштирилган ёндашув. Хўжаликларга яқинлаштирилган миллий стратегик режалар ва “яшил шартлар” (environmental conditionality) мавжуд. ([Agriculture and rural development](#))

- **Америка (Farm Bill ва USDA дастурлари)** — ҳар 5–10 йилда конгресс тарафидан қабул қилинувчи кенг мандатли қонун (commodity supports, conservation, crop insurance, rural development, research). Кўп давлат кўмаклари — суғурта (risk management), боқиш ва озиқ-овқат ёрдами, ва тадқиқот/инновацияларга йўналтирилган. (usda.gov)

- **Нидерланд (Greenports, кластер ёндошуви ва инноватсия)** — кичик ер майдонида юқори қийматли иссиқхоначилик ва технологиялар орқали экспортга йўналтирилган самарали сектор: давлат инфратузилма, изланиш ва кластер қўллаб-қувватлашини таъминлайди. (edepot.wur.nl)

- **Хитой (давлатнинг кўрсатма ва ривожлантириш дастурлари: «ишчи-деҳқон», «қишлоқни тиклаш»)** — давлат гигантликдаги манерада субсидиялар, тармоқли грантлар, аграр индустриялаштириш ва маҳаллий

пуллаштириш орқали озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашга интилади; буда контрактлар, биотехнология ва тармоқли қўллаб-қувватлаш катта роль ўйнайди. ([Reuters](#))

2) Қандай дастурлар/инструментлар самара беради (амалий жихатдан)

- **Мақсадли субсидия ва трансферлар** — кичик фермерлар учун қарам-қарши шартлар (даражага қараб), рақамли рўйхат ва шартли субсидия (эвро-модель). (CAP мисоли). ([Agriculture and rural development](#))

- **Рискни бошқариш: давлат қўллаб-қувватлаган қишлоқ хўжалиги суғуртаси ва авария ёрдами** — АҚШдагига ўхшаш Crop Insurance дастурлари фермерларни об-ҳаво ва бозор шокларидан муҳофаза қилади. (ers.usda.gov)

- **Кластер / Greenport ёндошуви** — махсус минтақавий агро-кластерлар (инфратузилма, логистика, R&D), экспортга йўналтирилган иссиқхоначилик ва биргаликда харид/қайта ишлаш марказлари. (Нидерланд тажрибаси). (edepot.wur.nl)

- **Қимматли қаторлар ва қиймат занжирини қўллаб-қувватлаш** — агро-протсессинг, совуқ занжир, сертификация (санитария, трассировка), давлат енг йўл қўйишлари билан экспортни рағбатлантириш.

- **Контракт фермерлик ва ҳуқуқий рамка** — контрактларнинг шаффофлиги, адолатли ёрдам,

ортиқчалик хавфларига қарши диспут механизмлари.

- **R&D ва extension (кеңайтириш) хизматлари** — университетлар, илмий марказлар, хусусий сектор билан ҳамкорлик; инновациянинг тез жорий этилиши.

- **Рақамлаштириш ва бозор платформалари** — электрон платформа орқали бозорнинг очиклиги, электрон сотув/харид ва давлат харид қўллаб-қувватлаши.

- **Экологик шартлилик ва “яшил санкциялар/инсентивлар”** — субсидиялар учун экологик талабларни бириктириш (CAP усули).

3) Ўзбекистонга мос таклифлар (конкрет, босқичма-босқич)

1. Стратегик CAP-услугада миллий аграр стратегия тайёрлаш

- Ҳар бир вилоят бўйича «CAP-услугада» стратегик планлар: мақсадлар (даромад, атроф-муҳит, озиқ-овқат хавфсизлиги) ва муайян кўрсаткичлар. (Европа тажрибасидан олинган) . ([Agriculture and rural development](http://Agriculture_and_rural_development))

2. Пилот: Greenport/агро-кластер ҳамда иссиқхона парки

- Худудда бир ёки бир неча пилот Greenport ташкил этиш: инфратузилма, логистика, илмий хизматлар, экспортга йўналтирилган қўллаб-қувват. (Нидерланд мисоли). (edepot.wur.nl)

3. Қишлоқ хўжалиги суғуртаси ва авария фонди

- Биринчи босқичда энг таъсирланувчан культуралар учун субсидияланган суғурта; кейинчалик дастурни кенгайтириш. (АҚШнинг crop insurance тажрибасидан илҳом). (ers.usda.gov)

4. Контракт фермерлик учун ҳуқуқий рамка

- Контракт стандартлари, депозит/кепиллик механизми, арбитраж/омбудсмен — хусусий сармояни жалб қилиш учун.

5. Кичик фермерларга мақсадли грант/ёзма-субсидия ва электрон учрашувлар

- Рўйхатга қриш, рақамли ID орқали мақсадли ёрдам, “яшил” ва модернизация қилиш учун шартли маблағ. (CAPда миллий адаптация). (consilium.europa.eu)

6. Наботот ва генетика, биотехниказа инвестицияси билан мавжуд “қўпол” маҳсулотдан қийматли маҳсулотга ўтиш

- Хитойнинг қишлоқни тиклаш ва агро-индустриялаштиришдан олинган фикрлар. (Reuters)

7. Молия ва кредит: PPP, микрокредит ва махсус агро-венчур фонди

- Давлат ва хусусий сектор ҳамкорлиги (зергарлик инфратузилма, совуқ занжир) кўп ўринда самарали.

4) Қандай жиҳатларга эътибор берилиши керак? — хавфлар ва чоралар

- **Субсидияларнинг самарасиз тақсимланиши** —

тартибли мақсадлаш ва мониторинг зарур. (САР модернизацияси натижалари ва танқидлари бунга ишора қилади). ([Reuters](#))

- **Экологик салбий таъсирлар** — субсидиялар экологик шартларга боғланиши керак (ягона ҳолда яхшиланади). ([Agriculture and rural development](#))

- **Бозорга рақобат ва ички ишлаб чиқариш ҳимояси** — импорт ва экспорт сиёсатини яхши мувофиқлаштиринг.

5) Амалга ошириш учун тезкор ҳаракатлар (3 ой, 6–12 ой)

- 0–3 ой: сиёсатни таҳлил қилиш, мақсадли салоҳиятли пилот худудни танлаш (иссиқхона/кластер) ва манба топиш.

- 3–9 ой: пилотларни ишга тушириш (кластер, суғурта пилоти, контракт рамкаси), тренинглари ва R&D ҳамкорликларини йўлга қўйиш.

- 9–12 ой: пилот натижаларини баҳолаш, масштаблаштириш учун ҳукуқий/молиявий тузилмани такомиллаштириш.

Хулоса: Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишда, тизимда бозор механизмларини жорий этишда, кўп тармоқли фермер хўжаликларини янада ривожлантиришда, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмларини барқарор ошириб боришда ҳамда ер

майдонларидан самарали фойдаланишда қатор муаммо ва камчиликлар мавжудлиги таъкидлаб ўтилди. Бу камчиликларни бартараф этишда қуйидагилар амалга оширилса мақсадга мувофиқ бўлади:

- Агробизнес субъектлари яъни фермер ва деҳқон хўжалиги раҳбарлари, томорқа ер эгалари ёки бошқа шу соҳадаги тадбиркорларнинг бизнес соҳасидаги билим ва кўникмаларини ривожлантириш. Бунда улар учун махсус электрон платформалар яратиш;

- Сифатли ва рақобатбардош маҳсулотлар етиштириш, бир гектардан олинadиган фойдани кўпайтириш учун экин майдонларидан оптимал фойдаланиш. Бунда алмашлаб экишни тўғри йўлга қўйиш зарур. Алмашлаб экиш ердан олинadиган фойда миқдорини ошириш билан бирга, маҳсулот сифатига ҳам ижобий таъсир кўрсатади;

- Фермер хўжаликлари имкониятларидан тўла фойдаланиб, улар фаолиятини ва маҳсулот турларини диверсификациялаш. Агротуризм хизматларини ташкил этиш бу - имкониятлардан самарали фойдаланиш йўлларида биридир;

- Фермер ва деҳқон хўжаликларининг молиявий ҳолати қониқарли эмаслиги сабабли, агробизнес лойиҳаларини амалга оширишда қийинчиликларга учрамоқда. Хорижий давлатлар тажрибалари кўрсатишича, ўзаро молиявий қўллабқувватлашнинг

йўлларида бири бу - кооперация муносабатларини ўрнатиш ҳисобланади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, агробизнеснинг кейинги ривожланиши иқтисодиётнинг интеграциялашуви ва глобаллашуви

жараёнлари, ахборот технологияларининг кенг жорий этилиши, янги иқтисодиётнинг шаклланиши ва ривожланиш эволюцияси билан боғлиқ бўлиб, улар иқтисодиётдаги миқдорий ва сифат ўзгаришларини таъминлайди.

АДАБИЁТЛАР:

1. <https://lex.uz/uz/docs/4567334?ONDATE=06.02.2024>
2. https://nrm.uz/products?folder=230429_qishloq_va_suv_ho%E2%80%98jalingining_davlat_tomonidan_tartibga_solinishi_va_qo%E2%80%98llab-quvvatlanishi&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana
3. https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/14_Turobova.pdf
4. <https://lex.uz/mact/242966>
5. <https://zenodo.org/records/13997461/files/168-174%20Obloqulova%20Shodiya.pdf?download=1>
6. <https://inlibrary.uz/index.php/universal-scientific-research/article/view/58879>
7. <https://staff.tiiame.uz/storage/users/764/articles/obSFlew7N6FUTgUSvq9wg2EFZFUVkXba1f1y0I6J.pdf>